

The Issue of National Protection in the Istanbul Chamber of Commerce and Industry in the Early Republican Period

Ayşe Yanardağ^{1,a,*}

¹Department of History, Faculty of Letters, Sivas Cumhuriyet University, Sivas, Türkiye

*Corresponding author

Research Article

History

Received: 05/07/2022

Accepted: 08/12/2022

ABSTRACT

Various trade and professional organizations established in the west and east since ancient times in the form of guilds have been disappeared from the 17th century. Chambers of commerce and industry began to be established instead of guild organizations with religious and moral qualities. This type of chamber was first established in Marseille, and later spread to other countries. The Ottoman Empire, which tried to save the state from collapse in the 19th century, started to make reforms. In this context, he established the Dersaadet Chamber of Commerce in Istanbul in 1880, just like its counterparts in the west, for the development of trade and industry. This organization, which went through various stages and became the Istanbul Chamber of Commerce and Industry, was inherited from the Republican period. The Istanbul Chamber of Commerce and Industry, which has been in the debates of establishing a national economic system and protecting national industry, which has been discussed since the Ottoman Empire, held a congress in 1926. Various issues were discussed and discussed in this congress. One of these issues is the protection of the national industry, and it was emphasized sensitively in the congress. The subject of the study is the issue of protection of the national industry, which was discussed in this congress convened in 1926. In the study, the congress minutes of the congress held in 1926 in Ottoman Turkish were used by transcribed into today's alphabet.

Keywords: Dersaadet Chamber of Commerce, Istanbul Chamber of Commerce and Industry, Protecting the National Industry.

Erken Cumhuriyet Döneminde İstanbul Ticaret ve Sanayi Odasında Millî Sanayinin Himayesi Meselesi

Süreç

Geliş: 05/07/2022

Kabul: 08/12/2022

Öz

Lonca şeklinde batıda ve doğuda eski dönemlerden beri kurulan çeşitli ticaret ve meslek örgütlenmeleri 17. yüzyıldan itibaren ortadan kalkmıştır. Dinî ve ahlakî nitelikleri bulunan lonca örgütlenmelerinin yerine ticaret ve sanayi odaları kurulmaya başlamıştır. Bu tür bir oda ilk kez Marsilya'da kurulmuş, daha sonra diğer ülkelere de yayılmıştır. 19. yüzyılda devleti yıkılmaktan kurtarmaya çalışan Osmanlı Devleti ıslahatlar yapmaya başlamıştır. Bu bağlamda ticaret ve sanayinin gelişmesi için batıdaki benzerleri gibi 1880 yılında İstanbul'da Dersaadet Ticaret Odasını kurmuştur. Çeşitli aşamalardan geçerek İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası adını alan bu örgütlenme Cumhuriyet dönemine miras kalmıştır. Osmanlı'dan beri tartışılan millî iktisadî sistem kurma ve millî sanayiye himaye tartışmalarının içinde bulunan İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası 1926 yılında kongre yapmıştır. Bu kongrede çeşitli meseleler ele alınmış ve tartışılmıştır. Bu meselelerden birisi de millî sanayiye himaye olup kongrede hassasiyetle üzerinde durulmuştur. Çalışmanın konusunu 1926 senesinde toplanan bu kongrede ele alınan millî sanayiye himaye meselesi oluşturmaktadır. Çalışmada 1926 yılında yapılan kongrenin Osmanlıca olan kongre tutanakları günümüz alfabesine transkript edilerek kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dersaadet Ticaret Odası, İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası, Millî Sanayiye Himaye.

Copyright

This work is licensed under
Creative Commons Attribution 4.0
International License

^a yanardag2006@gmail.com

^{id} <https://orcid.org/000-0002-5636-3500>

How to Cite: Yanardağ A, (2022) The Issue of National Protection in the Istanbul Chamber of Commerce and Industry in the Early Republican Period, CUJOSS, 46(2): 306-315

Giriş

Mesleki dayanışmayı ve işbirliğini sağlamak amacıyla kurulan Ticaret ve Sanayi Odalarının menşei, geçmişte kurulan panayırlar ve çeşitli ticaret cemiyetleridir (İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, Kanunusani 1926). Bu bağlamda batıda ve doğuda eski çağlardan beri çeşitli ticaret ve meslek örgütlenmeleri ortaya çıkmıştır. Loncalar şeklinde ortaya çıkan bu örgütlenmelerin modern çağlardaki örgütlenmelerden en önemli farkı dinî ve ahlakî boyutlarının bulunmasıdır. Ancak Avrupa'da başlayan Coğrafi Keşifler, Reform, Rönesans, Aydınlanma, bilim ve sanattaki gelişmeler ile ticaret ve sanayinin gelişmesi neticesi lonca türü teşkilatlanmalar ortadan kalkmış ve yerine modern anlamda ticaret odaları kurulmaya başlamıştır. İlk modern ticaret odası 1650'de Marsilya'da açılmış zamanla diğer yerlere de yayılmıştır (Gülsoy ve Nazır, 2009: 10-13; İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, Kanunusani 1926). İlk kez Marsilya'da kurulan odaya bazı imtiyazlar verilmiştir (İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, Kanunusani 1926). Ülkeden ülkeye örgütlenme modelleri farklılık gösterse de bunlar ticaret ile ilgili her mesele ile ilgilenmiş ve çözümler sunmuşlardır (Gülsoy ve Nazır, 2009: 10-13). Genel olarak ilk çıktıklarında örgütlenme modeli olarak Fransız ve İngiliz usulü olarak iki şekildedir. Fransa'da odalar hükümet tarafından kurulmuş resmi bir mahiyet taşıırken İngiltere'de ise serbest kuruluşlar olarak gayri resmi bir mahiyet taşımışlardır. (İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, Kanunusani 1926). Odalar özellikle dış ticaretin gelişmesinde ülkeler arası ticari ilişkilerin yürütülmesini organize etmişlerdir (Yılmaz ve Çelik, 2019: 315-332; Toprak, 1995: 87). Kendi milli tüccar ve sanayicisini korumak üzere ticaret yaptıkları ülkelerde de ticaret ve sanayi odaları kurmuşlardır. Nitekim Avusturya-Macaristan, İtalya, İngiltere, Fransa ABD, Rusya gibi ülkeler Osmanlı topraklarında ticaret ve sanayi odaları kurmuşlardır (Toprak, 1995: 88-92). Ülkeden ülkeye örgütlenme modelleri farklılık gösterse de bunlar ticaret ile ilgili her mesele ile ilgilenmiş ve çözümler sunmuşlardır (Gülsoy ve Nazır, 2009: 10-13). Genel olarak ilk çıktıklarında örgütlenme modeli olarak Fransız ve İngiliz usulü olarak iki şekildedir. Fransa'da odalar hükümet tarafından kurulmuş resmî bir mahiyet taşıırken İngiltere'de ise serbest kuruluşlar olarak gayriresmî bir mahiyet taşımışlardır (İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, Kanunusani 1926). Odalar özellikle dış ticaretin gelişmesinde ülkeler arası ticari ilişkilerin yürütülmesini organize etmişlerdir (Yılmaz ve Çelik, 2019: 315-332; Toprak, 1995: 87). Kendi milli tüccar ve sanayicisini korumak üzere ticaret yaptıkları ülkelerde de ticaret ve sanayi odaları kurmuşlardır. Nitekim Avusturya-Macaristan, İtalya, İngiltere, Fransa ABD, Rusya gibi ülkeler Osmanlı topraklarında ticaret ve sanayi odaları kurmuşlardır (Toprak, 1995: 88-92).

İstanbul Ticaret ve Sanayi Odasının Kurulması ve Millî İktisat

Başlangıçta Avrupa'dakine benzer lonca teşkilatları Osmanlı Devleti'nde de vardı. Avrupa'daki gelişmeler Osmanlı'ya yansımış şehir ticaretini elinde tutan loncalar zamanla yerlerini dış ticareti ellerinde tutan yabancı tüccarlara ve onların şehirlerdeki temsilcileri olan dellal ve simsarlara bırakmışlardır. Tanzimat döneminde liberal politikalar sebebiyle mevcut esnaf örgütleri yabancı mallarla rekabet edememiş, 1913 yılında tamamen kapatılmıştır. (Toprak, 1995: 19). Bu süre içinde ıslahatlar ile devleti yıkılmaktan kurtarmaya çalışan Osmanlı yöneticileri her alanda olduğu gibi ticaret ve sanayi meseleleri ile de ilgilenmeye başlamışlardır. Bu bağlamda ilk olarak 6 Nisan 1876'da Ziraat ve Ticaret Cemiyeti ortaya çıkmıştır (İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, Kanunusani 1926). Daha sonra Avrupa'daki benzerlerinden etkilenecek eski devirlerden beri önemli bir ticaret merkezi olan İstanbul'da Dersaadet Ticaret Odası Ocak 1880 tarihinde kurulmuştur (Gülsoy ve Nazır, 2009: 43; BOA, A.DVN.MKL.18-20). Aynı yıl Temmuz 1880'de Dersaadet Sanayi Odası kurulmuştur (BOA, HR.HMŞ.İŞO.163-103). Oda memlekette ticaretin genişlemesi, servet ve mamuriyetin gelişmesine hizmet etmekle görevlendirilmiştir (BAO, İ..MMS.65-3075). 5 Ocak 1885'ten itibaren Dersaadet Ticaret Odası adıyla 15 günlük gazete çıkarmaya başlamıştır. 1923 yılından itibaren haftalık olarak 1928 yılına kadar yayınlanmıştır (Seyhan, 2014: 165-174). Oda Şubat 1889'da Dersaadet Ticaret ve Ziraat ve Sanayi Odası adıyla yeni bir yapılanmaya tabi tutulmuştur (Gülsoy ve Nazır, 2009: 92). Kurum ticaret ve sanayinin gelişmesi için çalışmalar yapmış ve hükümete önerilerde bulunmuştur. Çalışmalarını takdir eden Devlet zaman zaman oda üyelerini devlet nişanı ve beratlar ile ödüllendirmiştir. Odaya üyelik Osmanlılık politikasının bir gereği olarak Müslüman olan olmayan bütün Osmanlı tebasına açıktır (Gülsoy ve Nazır, 2009: 65-101). Oda Osmanlı ticari eşya ve ürünlerinin sergilenmesi için numunehane kurmuş, ticaretin gelişmesi için çalışmıştır (BOA, MV. 60-60).

II. Meşrutiyet Dönemine gelindiğinde oda yeniden düzenlenmiştir. 1910 yılında ziraat kısmı ayrılarak İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası ismini almıştır. Bu dönemde liberal politikalar sebebiyle artan mali ve ekonomik sıkıntılar millî iktisat politikalarına geçişi hazırlamış, ardından Balkan ve I. Dünya Savaşları bu yeni iktisat anlayışına geçişi hızlandırmıştır (Gülsoy ve Nazır, 2009: 65-101). II. Meşrutiyetin ilanını sağlayan İttihat ve Terakki döneminde devleti kurtarmak için ıslahatlara bu bağlamda iktisadî meselelere dair fikir ve uygulamalar geliştirilmeye devam edilmiştir. Bu dönemde Cavit Bey liberal; Kara Kemal ve Memduh Şevket Esendal meslekçi; Ziya Gökalp, Kazanlı Musa Akyığıt ve Tekin Alp millî iktisat akımına dair görüşler ileri sürmüşlerdir (Çavdar, 1990: 82; Demir, 2021: 197). Avrupa'daki gibi millî bir burjuvazinin olmayışı millî iktisat anlayışının önünde önemli bir engel olduğu (Boratav, 1990:

15) için her üç akım millî burjuvaziyi yaratmayı amaçlamıştır (Çavdar, 1990: 83).

Bu dönemde mali nedenlerle Osmanlı Devleti'nin vergileri arttırması, iktisadî hayata müdahalesi ve üreticiyi üretimden alıkoyan aşar, ağnam gibi vergiler eleştirilmiştir. Devletin kasası yerine bütün milletin iktisadî çıkarlarının gözetilmesi savunulmuştur. Bu dönemde "malî" devlet yerine "iktisadî" devlet anlayışına geçilmesi, hazineye azami gelir sağlama yerine devletin iktisadî yapıyı güçlendirmesi, bireye girişim ortamı hazırlaması, halkın vergi ödeme gücünü arttırarak devlete dolaylı yoldan gelir sağlaması görüşleri ve çalışmaları başlamıştır (Toprak, 1995: 3; Çavdar, 1990: 87). Millî iktisadî kurabilmek için kapitülasyonların kaldırılması ve koruyucu bir iktisat politikası görüşleri güç kazanmıştır. Bunlar ancak I. Dünya Savaşı yıllarında uygulamaya konulabilmiştir. Millî iktisat millî sermaye sorununu da gündeme getirmiş, ülkenin her tarafında faaliyette bulunan yabancı sermayenin iktisadî bağımlılık getirdiği eleştirileri artmıştır. Savaş yıllarında yabancı sermaye elinde olan limanlar, demiryolları satın alınarak kamulaştırılmış, kabotaj hakkı Osmanlı bandırasına geçirilmiş, yabancı sermaye kontrol altına alınmaya çalışılmıştır (Toprak, 1995: 68-70). Bu dönemde ticaret ve sanat ile ilgili yazılarda kar, faiz gibi kavramlar yeniden yorumlanırken Müslümanlar ticaret ve sanayiye özendirilmeye, millî sermaye geliştirilmeye çalışılmıştır (Toprak, 1995: 104).

II. Meşrutiyet Döneminde eleştirilen ticaret ve sanayi odalarının başarısızlığının sebebi istibdat dönemi olarak görülmüştür. Bundan sonra hürriyet sayesinde odaların daha başarılı olacağı beklentisi söz konusu olmuştur (Toprak, 1995, 94). 1910 yılında çıkarılan Ticaret ve Sanayi Odaları Kanunu ile özel girişimcilik güçlendirilmek ve millî iktisat kurulmak istenmiştir. Millî iktisat kurma anlayışı Cumhuriyet Dönemine miras kalmış ve 1925 yılında yapılan düzenleme ile taşrada da yaygınlaştırılarak güçlü örgütler haline getirilmeye çalışılmıştır (Tekerek, 2020). Ayrıca bu kanunla "şahsiyet-i hükmiye" yani tüzel kişilik kazandırılmıştır. Kendine özgü teşkilatı ve bütçesi olan mevcudiyetleri devlet tarafından tanınan meslekî ve iktisadî bir kamusal müessese olarak kabul edilmişlerdir (İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası, Kanunusani 1926). Çalışmanın konusunu oluşturan İstanbul Ticaret ve Sanayi Odasının 1925 yılındaki düzenlemeden sonra daha iyi çalışacağına dair beklentiler artmıştır (İzler, 1 Mart 1926).

Osmanlı'dan devralınan millî iktisat tartışmaları Millî Mücadeleyi başarıyla sonuçlandırmış kadrolarda devam etmiş ve yeni kurulan millî Türk devletinin temel amaçlarından biri olmuştur. Bu bağlamda İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası da erken Cumhuriyet Döneminde bu tartışma ve çalışmaların içinde bulunmuştur. Nitekim oda 1925 yılında kendi bünyesinde özel bir komisyon oluşturmuştur. Komisyon İstanbul'un ticarî gelişmesini sağlamak için raporlar hazırlamış ve hükümete sunmuştur (BCA, Muamelat Genel Müdürlüğü, 165-151-3). Bu makale için İstanbul Ticaret ve Sanayi Odasının 1926 yılında yaptığı kongrenin Osmanlıca olan zabıtları transkript edilmiştir. Kongrede çeşitli konular tartışılmakla beraber bu çalışmada sadece millî sanayi hakkındaki raporlar ve tartışmalar

incelenmiştir. Millî sanayi meselesi esasen millî iktisat politikasının en önemli unsuru olup kongrede tartışılan diğer konulara da gerek duyuldukça yer verilmiştir. Kongrede tartışılan millî sanayiye himaye meselesi tarihsel bir bakış açısıyla ele alınmıştır.

İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Kongresinin Açılması (1926)

İstanbul Ticaret ve Sanayi Odasının 1926 yılı kongresi İstanbul Ticaret ve Zahir Borsası salonunda 9 Eylül 1926 Perşembe günü saat 15:30 da 84 üyenin katılımıyla oda başkanvekili Sadullah Bey'in açılış konuşmasıyla başlamıştır. Ardından Aziz Bey kongre başkanı, Hamdi Bey başkan vekili ve kongre tutanaklarını tutacak zabıt kâtipleri seçilmiştir. Kongre gündeminde yer alan konular ve bu konularla ilgili olarak konuşma yapacak kişiler kongre açılışında okunmuş olup şöyledir (İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası, 1926: 3-4);

- 1) İstanbul limanının iktisadî durumu ve geleceği: Avundukzade Aziz Bey.
- 2) Memlekette sermaye ve kredi meselesi: Hüseyin Hüsnü Bey.
- 3) Yapılacak yeni gümrük tarifesinin iktisadî esasları: Ak Osmanzade İzzet Bey.
- 4) Yeni vergilerin iktisadî tesirleri hakkında inceleme: Hüseyin Hüsnü Bey.
- 5) Millî sanayinin himayesi çareleri hakkında inceleme: Sanayi ve Maden Bankası müdür muavini Hayreddin Bey.

Kongre gündeminin okunmasının ardından Cumhurbaşkanını, Başbakan ve Ticaret Bakanına saygılar içeren telgraf yazılmasına karar verilmiştir. Kongrenin açılışı İzmir'in işgalden kurtuluşunun yıldönümüne tesadüf etmesi sebebiyle İzmir Ticaret Odasına tebrik telgrafı gönderilmesine karar verilmiştir. 15 Eylül 1926 ikinci toplantıda gönderilen telgrafların gelen cevapları okunmuştur. Kongrenin üçüncü toplantısı 21 Eylül 1926, dördüncü toplantı 25 Eylül 1926, beşinci toplantı 27 Eylül 1926, altıncı toplantı 13 Teşrinievvel 1926, yedinci toplantı 14 Teşrinievvel 1926 günü yapılmıştır. Beşinci ve altıncı toplantılar yeterli üye sayısına ulaşmadığı için herhangi bir mesele ele alınmamış, sonraki güne ertelenmiştir.

İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Kongresinde Millî Sanayiye Himaye Meselesi

Hayreddin Bey tarafından hazırlanan "Sanayi-i Milliyemizin Himâyesi Çareleri Hakkında Tedkikat" başlıklı rapor kongrenin ikinci günü 15 Eylül'de okunmuştur. Rapora göre millî sanayinin himayesi Türkiye'de ve bütün Avrupa'da en önemli meselelerdendir. Avrupa ülkelerinde uzun zamandır sanayinin gelişmesinin teşvik edildiği bu nedenle sanayisi yetmiş seksen seneden beri gelişmekte olan memleketlerle Türkiye'de uygulanacak tedbirlerin aynı

olmadığının altı çizilmiştir. Avrupa'da bilimsel gelişmeler neticesinde ortaya çıkan keşif ve icatlar sebebiyle sanayileşmenin doğal bir şekilde gerçekleştiği; tüketim kabiliyetinin ve nakliye araçlarının arttığı; hükümetlerin başlangıçta küçük geleneksel üretim yapan sanayiciyi himaye ettiği ancak büyük sanayinin iktisadî hayatta önemi ortaya çıktıktan sonra onları gümrük kanunlarıyla himaye ettiği vurgulanmıştır. Bu şekilde Almanya, Fransa eski Avusturya ve Macaristan, İtalya ve Rusya'da ve Amerika'da büyük sanayi gelişmiştir. İngiltere dünya ticaretine erken hâkim olmuş, bu nedenle sanayiye himâye etmeye ihtiyaç duymamıştır. Ancak şu dönemde İngiltere dünyada şeker piyasasında sıkıntılar olduğu için şeker sanayini himaye etmiş şeker fabrikalarının kurulmasını kolaylaştıracak kanunlar çıkarmıştır. Yirmi otuz sene önce Avusturya'nın hâkimiyetinde olan Macaristan kendi millî sanayisini himaye için Avusturya'nın kuvvetli sanayisine rağmen şimendüfer tarifeleri geliştirerek sanayisini geliştirmiştir. Bulgaristan, Romanya, Yunanistan gibi sanayide geri kalmış memleketlerde ise önemli çabalar ortaya çıkmıştır. Hindistan'da ise artık millî his ile himaye edilmektedir. Hindistan, Macaristan ve Japonya gibi milletin uyanık olduğu memleketlerde sırf millî hisler ile millî sanayi himaye edilmiştir. Bir memlekette sanayinin gelişmesi iktisadî teşkilatın tamamlanmasına, nüfusun artmasına, nakliye araçlarının çoğalmasına, memlekette ilim ve marifetin yaygınlaşmasına bağlıdır (İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası, 1926: 31-32).

Raporda dünyadaki millî sanayiye himaye örnekleri verildikten sonra Türkiye'deki durum izah edilmiştir. Rapora göre Türkiye'de ise tarihi şartlar ve kapitülasyonlar sebebiyle yabancı sanayi rekabetine maruz kalmıştır. Bu nedenle sanayide yıkım yaşanmış ve millî sermaye ve sanattaki kabiliyet eksilmiştir. Bugün kapitülasyonların ilgasıyla memlekette önemli uyanış başlamış, sanayi teşebbüslerine atılmak eğilimi artmış ve özel teşebbüsün takviyesi için mümkün olan her şey yapılmaya başlamıştır. Raporun devamında bu amaçla çıkarılan kanunlara değinilmiştir. Raporda bahsedilen şeker sanayi kanunu cumhuriyetin ilk yıllarında sanayileşmenin önemli bir parçası olarak değerlendirilmiştir (Mert, 2018: 185). Benzer şekilde raporda geçen yerli kumaştan elbise giyilmesine dair kanun (Resmi Ceride, 20 Eylül 1341), sınaî müesseselerin kolaylıkla bina ve arazi edinmelerini kolaylaştıracak bazı kanunlar çıkarılmış, Sanayi ve Maden Bankası kurulmuştur.

Raporun devamında sanayiye teşvik sadece hükümete düşen bir görev olmayıp esasen millete ait bir görev olduğu belirtilmiş ve burada sanayicilere şu tavsiyelerde bulunulmuştur; Sanayiciler millî ürünlerin kusurlarını ortadan kaldırmalı, tüketici de millî ürün talep etmelidir. Millî ürünün talep edilmesi ve tüketimi millî teşebbüsü teşvik edeceği için milleti aydınlatmak mekteplerde ve millî toplantılarda telkinde bulunmak millî bir görevdir. Millî sanayiye himaye için öncelikle memlekette hammaddesi bulunan sanayiye yaygınlaştırmak gerekir, ancak sırf himaye sayesinde faaliyette bulunacak müesseseler kurulmamalıdır. Yeni kurulacak müesseselerin Avrupa'nın geçirdiği uzun süreli aşamaları geçirmemesi gerekir. Bu nedenle tecrübesiz ve ilkel teşkilat ile sanayi teşebbüsüne

girişmek doğru olmayıp bu konuda tecrübe ve uzmanlığı olan memleketlerden yararlanmak, uzman getirmek, mümkünse işbirliği yapmak gerekir. İtalya bu yöntemle büyük sanayisini kurmayı başarmıştır. Sanayinin teşvik edildiği memleketlerde çok sayıda fabrika kurmaktan ziyade sağlam esaslar üzerinde çalışıp ilerleyecek müesseseler kurmak esas olmalıdır. Bu ancak bilimsel ve iktisadî koşulları sağlamlaştırmakla mümkündür. Sanayi diğer sanayi şubeleri ile ilişkili ve üretim büyük ölçekli olduğundan fabrikalar memleketin en gelişmiş yerlerinde kurulmalıdır. Çünkü nakliyatın zor, nüfusun az olduğu ve hammaddenin olmadığı yerlerde sanayinin başarılı olması güç işlerdir. Türkiye gibi sanayiye yeni başlayan ülkelerde acele etmeden akıllıca başlamak için işin başlangıcında iyice incelemek gerekir. Yeterli bilgi olmadan sınırlı sermaye ile yapılacak sanayi teşebbüsüne girişmeden önce yeterli uzmanlığı olmayanlar o işi uzmanına incelettikten sonra bir miktar masrafa katlanmalıdırlar. İşe başladıktan sonra işi uzman kimselerin idaresine vermeli aksi takdirde sermaye ve teşebbüs gücü israf edilmiş olur. Bu noktada hükümetin rolü, müsait şartlar dâhilinde ortaya çıkan bir müesseseyi sonradan ortaya çıkabilecek özel ve geçici eksikliklere karşı himaye etmesindedir. Hükümet bu tür teşebbüslere karşı gümrük himayesi, hammaddenin rüsumdan muafiyeti, nakliyat tarifelerinde indirim gibi kolaylıklar sağlamalıdır. Ayrıca büyük fabrikaların inşası ve kullanılacak makinelerin ve sanayinin yönetimi için tecrübeli ve muktedir işçi ve ustaların çoğaltılması için kısa süreli uygulamalı kurslar açmalı, çırak yetiştirme işini modern bir şekle bağlamalı, hükümet memurları fabrikaların sorunlarını çözmeyi görev edinmelidir. Hükümet resmî ve yarı resmî şahısların ihtiyaçları olan maddeleri içeriden temin etmek için kanunî ve fiilî düzenlemeler yapmalıdır (İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası, 1926: 32-33).

Bu genel değerlendirme ve tavsiyelerden sonra raporda millî sanayinin himayesi için yapılması gerekenler madde olarak sıralanmıştır. Birinci maddede Osmanlı'nın son döneminde yapılan mevcut Sanayiye Teşvik Kanununun yedinci maddesine değinilmiştir. Madde gereğince gümrükten muaf olacak hammadde listesi yetersiz ve eksik olduğu için yeni bir liste yapılmış, Ticaret Vekâleti onaylamış ancak Maliye Vekâleti henüz onaylamamıştır. Onaylama işinin Vekâlete müracaat edilerek hızlandırılması gerekir. İkinci maddede vergiden muaf hammadde ve makineler gümrüğe geldiğinde muafiyet işlemleri tamamlanmaya kadar depozito vermek şartıyla alınabildiği belirtilmiş, depozito işlemlerinin sanayicinin işini kolaylaştıracak şekilde dönüştürülmesi için yine Maliye Vekâleti'ne müracaat edilmelidir. Üçüncü maddede Sanayiye Teşvik Kanunundan yararlanan fabrikaların satın aldıkları hammaddeler ve ilk yaptıkları satışlarında vergi düzenlemesinin yeniden yapılması için Maliye Vekâleti'ne müracaat edilmesi istenilmiştir. Dördüncü maddede 1913 tarihli Sanayiye Teşvik Kanununun 15 sene geçerli olduğu 15 senelik tecrübeye dayanarak yakında süresi bitecek bu kanunda bazı değişiklikler yapılması ihtiyacı vurgulanmıştır. Dördüncü maddenin A fıkrasında kanundan faydalanmak hakkına sahip olan müesseselerin bazı belirsiz ve zorlu işlemlere tabi olduğu müessese sahiplerinin bunu

anlayamadıkları için basitleştirilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Dördüncü maddenin B fıkrasında Müsakkafat yani bina vergilerine (Eroğlu, 2012: 64) ait olan vergi muafiyetinin bütün vergilere genişletilmesi istenilmiştir. Dördüncü maddenin C fıkrasında gümrük vergisinden muaf olan makine ve inşaat malzemeleri ve hammaddelerin memlekette bulunmayan bütün maddelere genişletilmesi bir diğer taleptir. Dördüncü maddenin D fıkrasında nakliye meselesi ele alınmış, teşvikten faydalanan fabrikaların indirimli bir tarifeye tabi tutulması için Ticaret Vekâleti'ne sunulması istenilmiştir. Aynı fıkra Lozan Antlaşması gereğince 1927 yılında gümrük tarifelerinde geçici olan kısıtlamaların yakında kaldırılacağı, yeni gümrük tarifeleri yapılacağı belirtilmiştir. Bu yeni tarifeler yapılırken nakliye meselesine dikkat edilmesi, tarifenin hazırlanması sırasında en büyük sanayi merkezi olan İstanbul sanayicilerinin tarife hakkındaki taleplerinin toplanması ve tasnifi ile Ticaret ve Sanayi Odası komisyonunun görevlendirilmesi ve hazırlanacak talep listesinin Ticaret Vekâleti'ne arz edilmesi istenilmiştir. Beşinci maddede Sanayiye Teşvik Kanunu en az beş beygirlik yakıt kullanan ve fabrika adını alan müesseseleri himaye ettiği vurgulanmıştır. Söz konusu kanun, eski lonca teşkilatlarının kalkmasından sonra teşkilatsız, kendi başına kalmış olan kunduracı, terzi, duvarcı, dülgere, tenekeci gibi küçük sanayicileri himaye etmemiştir. Hâlbuki bu gibi küçük sanayicinin desteklenmesi gerekir. Bu amaçla her memlekette bulunan çıraklık hakkında kanunun Türkiye'de de çıkarılması gerekir. Bulgaristan, Romanya, gibi ülkelerde küçük sanayicinin himayesi hakkında kanunlar çıkarılmış ve uygulanmıştır. İş Mecellesinin ikinci kısmını oluşturacak bu hükmün bir an önce düzenlenmesi ve kanunlaştırılması hususunun Ticaret Vekâleti'ne sunulması gerekir. Altıncı maddede yayınlanması kararlaştırılmış olan sanayicinin hukukunu temin edecek sanayi mülkiyet kanununun tanzimi meselesinin Ticaret Vekâleti'ne sunulması son madde olarak yer almıştır (İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası, 1926: 34-35).

Başkan rapor hakkında görüşleri sormuş ve söz alan Bahaeddin Bey raporun içeriğinde sanayinin himayesi hakkında gereken işlemlerin yer almadığı, bunların hazırlanması gerektiğini söylemiştir. Bunun için esasında millî sanayinin himayesi ve geliştirilmesi için gerekli girişimin sağlanması konusunda ayrı bir komisyon teşkilini istemiştir. Bu fikre katılan Hüseyin Hüsnü Bey dört kişilik bir komisyon kurulmasını teklif etmiştir. Teklifi destekleyen başkan raporun önce kongre genel kurulunda incelenip görüşüldükten sonra komisyona gönderilmesini söylemiştir. Zühdü Bey raporun sanayinin himayesine ait kısmı mükemmel şekilde kısalttığını, yine de görüşleri dinlemenin faydalı olacağını altını çizmiştir. Sözlerinin devamında raporun genel görüşlerle ilgili kısmında millî sanayinin halk işi, millet işi olduğu ifadesinin rapordaki teklifleri zayıflattığını savunmuştur. Raporda ticaret erbabına, ferdi müesseselere ve sanayicilere düşen görevlerin bulunmadığını ifade etmiştir. Salahaddin Nevzad Bey raporun mükemmel başladığını söylemiştir. Ancak sanayinin geliştirilmesi çarelerini hükümet işi olarak tetkik ederken öncelikle gümrük işleri vs. düzenlendikten sonra özel teşebbüsten söz edilebileceğini savunmuştur. Ayrıca

millî sanayinin geliştirilmesinde sermayenin önemine vurgu yapmıştır. Son olarak raporda belirtilen işin uzmanlar tarafından idaresi, memleketin yolları, nakliye araçları, işçisi ve hammaddesi bol olan yerlerde yapılması gerektiğine dair kısmını mükemmel bularak kurulacak komisyonun bu esaslar çerçevesinde çalışmasını istemiştir. Salahaddin Nevzad Bey'den sonra söz alan Bahaeddin Bey sanayi ile meşgul kişilere saygı duyduklarını, sanayi ile meşgul olan Hayreddin Bey'in raporunun belirli esaslar dairesinde olduğunu belirtmiştir. Bahaeddin Bey ayrıca iktisadî yükselme için sanayi işlerinde daha çok düşünmek gerektiğini, raporun son dakika ellerine geçtiğini, fazla inceleyemediklerini, bu nedenle bir komisyona havale edilerek tamamlanmamış şekilde bile olsa açıklanmış bir şekilde gelmesinin faydalı olacağını eklemiştir (İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası, 1926: 35-36).

Daha sonra söz alan İzzet Bey ise raporun Hayreddin Bey'in kendi bakış açısıyla yazdığını, geniş şekilde görmeye çalışarak raporu takdim ettiğini, sanayi denilince göze çok görüldüğünü, aslında sanayi uzmanlarının yedi sekiz kişiden ibaret olduğunu açıklamıştır. Bu nedenle söz konusu uzmanların toplanmasını ve Hayreddin Bey ile birlikte orada incelemelerini savunmuştur. Salahaddin Nevzad Bey meselenin komisyon tarafından incelenmesi kararlaştırılacaksa komisyonun çalışması hakkında söz söylemiştir. Sonra raporda memlekette sanayinin gelişmesi için millî hislerle birlikte millî tasarrufun teşvik ve himayesinden bahsedildiğini vurgulamıştır. Ardından Hindistan'da yabancı mallara yapılan boykot örneğini vermiş, boykotun Türk tarihinde üzücü hatıraları bulunduğunu, söz konusu olan boykotun öyle olmadığını anlatmıştır. Hindistan'da Gandi'nin karısının yaptığı propaganda neticesinde millî hislerin tahrik edilerek ithalatta %30-40 fark ortaya çıktığını izah etmiştir. Salahaddin Nevzad Bey Hindistan'a göre bağımsız olan Türkiye'de yapılacak propaganda ile ithalatta %80-90 fark yaratılacağını savunmuştur. Komisyonun propaganda ve tasarruf meselesini ele almasının önemli olduğunu, yerli malı kullanarak ithalat ve ihracat arasındaki farkın azalacağını, tasarruf sağlanacağı düşüncelerini eklemiştir. Kongre başkanı meselenin bir komisyona götürülüp götürülmemesi meselesi halini aldığını, raporun üzerinde karşı görüşler ortaya koyarak komisyona götürülmesinin daha doğru olduğunu söylemiştir. Bunun üzerine Mehmet Eşref Bey raporu yeni aldıklarını, hemen görüşler ortaya koyamayacaklarını söylemiştir. Devamında Sanayiye Teşvik Kanunu hakkında iki sene önce oluşturulan komisyonda bulunduğunu, kanunun çok fena olduğunu, her kısım için uzman bulunması gerektiğini, bunların beş dakikada yapılamayacağını savunmuştur. Örnek olarak dericilik hakkında tüccara sıkıntı veren yüzlerce sorun olduğunu söylemiştir (İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası, 1926: 37).

Başkan raporun bu haliyle komisyona götürülmesi istekleri üzerine isteyen kişilere söz vermiştir. Ak Osman İzzet Bey söz almış, Hayreddin Bey'in sebepler noktasında iyi bir rapor hazırladığını, uzmanlardan oluşan bir komisyonda meselenin görüşülmesini, komisyon için sanayicileri temsil eden Süreyya Paşa'nın, Abacızaade İsmail Hakkı Bey'in, İzzet Raif Bey'in, Eczacı Necib Bey'in ve

Nizamettin Ali Beylerin birleşerek bir komisyon kurmalarını teklif etmiştir. Başkan raporun esas olarak iyi olduğunu ancak ayrıntılara ait noktaların komisyona götürülmesini mi istediklerini sorusunu sormuştur. Ardından kurulacak komisyonda her bir sanayi kolunun ihtiyaçlarının ayrıntılı olarak belirlenmesi istekleri karşısında Hayreddin Bey rapor hakkında açıklama yapmıştır. Rapor sahibi Hayreddin Bey Sanayiye Teşvik Kanunu için bir liste yapıldığını, bu listenin sanayicilerin fikirlerini alarak yapıldığını, listelerin Maliye ve Ticaret Vekâletlerinden oluşan bir komisyonda incelenerek ortak bir yazıyla hükümete arz edildiğini anlatmıştır. Listede eksikler olabileceğini ancak ikinci bir listeden bahsettiğini, ikinci listede iplik gibi şeylerin vergi muafiyetinin dikkate alındığını, Ticaret Vekâleti'nin bunu kabul ettiğini ancak Maliye Vekâleti'nden henüz çıkmadığını, işlemleri tamamlanmış bir liste varken yeni bir liste hazırlamanın süreyi uzatacağını, hazırlanan listenin şimdilik üç sene kullanılmasını düşündüğünü ve tavsiye ettiğini ifade etmiştir. Raporunda birinci maddede yer alan noktayı daha açık hale getirmiştir. Hikmet Bey ise raporun kıymetli olduğunu esas itibarıyla temennileri ve hükümetin yapması gereken kısımları tespit ettiğini, hâlbuki sanayinin himayesinde halka da görevler düştüğünü savunmuştur. Bu nedenle millî sanayinin himayesinde bankalara, hükümete, müesseselere ve halka ait kısımların ayrı ayrı incelenip daha sonra komisyona götürülmesini istemiştir. Gerçekten de raporda millî sanayinin himayesinde hükümete, müesseselere, halka, bankalara düşen görevler ayrı ayrı incelenmemiştir. Bahaeddin Bey, Hikmet Bey'in fikrine katıldığını, sanayinin sadece genel sınırları üzerinde değil bunların en önemli ve uygulanması mümkün olanlarının ayrılarak bir rapor halinde kongreye gelmesi gerektiğini söylemiştir. Bilal Fevzi Bey komisyonun öncelikle kesin ihtiyaç bulunan çuval, demir ve elbise gibi maddelerle ilgili olan sanayicilerden seçilmesini teklif etmiştir (İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası, 1926: 38). Genel olarak rapor üzerindeki tartışmalarda eleştirilen karşı çıkılan bir nokta yoktur. Ancak eksik bulunan noktalar üzerinde durulmuş ve eksikliklerin kurulacak komisyonda her sanayi kolu için ayrıntılı olarak çalışılması istenilmiştir.

Neticede komisyon oluşturulmuş ve raporun komisyona gönderilmesi kabul edilmiştir. Raporun komisyona gönderilmesinden sonra aynı günkü toplantıda kongreye konu ile ilgili Süreyya Paşa tarafından bir teklif gelmiştir. Teklifin birinci kısmı yukarıda okunan raporda da ifade edilen sanayinin teşviki için gümrük düzenlemeleri, sanayicinin fikrinin alınması, yerli malı kullanımının özendirilmesi gibi hususlardır. Teklifin dikkat çeken kısmı Sanayi ve Maden Bankası hakkındaki eleştiridir. Bankanın amacından uzaklaştığı, "inhisar-ı sanayi bankası" yani sanayi tekelciliği bankası ya da umumi fabrikalar müdüriyeti haline geldiği eleştirisi yapılmıştır. Memleketteki fabrikaları himaye etmeyip ezdiği, fabrikaların ağızındaki küçük lokmaları dahi kapmaya çalıştığı, kendi büyük sermayesine güvenerek nerede hükümetin bir siparişi varsa tekeli altına almaya çalıştığı iddia edilmiştir. Bankanın öncelikle diğer fabrikalarla birlikte ithalata karşı mücadele etmesi, mevcut fabrikaları koruması altına alması ve her türlü kolaylığı sağlaması gerektiği savunulmuştur. Bankanın tüccar ve

bankacılık zihniyetinden çıkması fabrikaların hamisi olması istenilmiş aksi takdirde küçük fabrikaları mahvederek memlekete kötülük yapacağı belirtilmiştir. Bu teklifin söz konusu raporla birlikte komisyona havalesi istenilmiş ve kabul edilmiştir. Banka temsilcisi eleştirilere karşı çıkmışsa da meselenin prensipler çerçevesinde ele alındığı bunların komisyondarda görüşüleceği cevabı verilmiştir (İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası, 1926: 39-42). Böylece kongrenin ikinci toplantısı sona ermiştir.

21 Eylül 1926 günü üçüncü toplantıda millî sanayi ile ilişkili olarak sabun sanayi hakkında teklif verilmiştir. Teklifi verenler Sabuncuzade Mehmet Şakir, Basmacızade Ali Ferid, Mazhar, Ali Rıza, Sabuncu Mustafazadeler Ali Kemal Beylerdir. Teklifte önce bu sanayi kolunun sıkıntılarına değinilmiştir. Sabunculuğun hammaddesi olan zeytinyağının ihracat emtiası olmasına rağmen sabunun ihraç edilemediği ve memleket içinde de Yunan rekabetine maruz kaldığı ifade edilmiştir. Eskiden Balkanlara satılırken Yunanistan'ın sabun sanayini himaye etmesi ve pazarları ele geçirmesi Türk millî sanayisine zarar vermiştir. Tüketim vergisinin uygulanmasından itibaren dışarıdan gelen mallara ve bu arada Yunanistan'dan gelen sabunlardan da tüketim vergisi alınmaması sebebiyle kendi memleketimizde Yunan sabunlarıyla rekabete girilmiştir. Hâlbuki Türk sabunları daha kaliteli olup imalathaneler kapanma derecesine gelmiştir. Nitekim verginin uygulanma tarihi olan 1 Mayıs 1926'dan beri İstanbul ve Karadeniz limanlarına on bin çuvaldan fazla sabun gelmiştir. Bir an önce Yunan sabunlarının istihlak vergisine tabi tutulması gerekir. Buna imkân yoksa Türk sabuncularının ilk satışı tüketim vergisinden muaf tutulursa sabun sanayi teşvik ve himaye olur. Teklif kabul edilmiş ve ilgili komisyona gönderilmiştir (İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası, 1926: 50-51).

Aynı günkü toplantıda daha sonra millî sanayiye himaye ile ilişkili olan bir başka mesele gümrük tarifesi ele alınmış, Ak Osmanzade İzzet Bey'in gümrük tarifesi hakkındaki raporu okunmuştur. Bu konuda hazırlanan raporda millî çalışmanın neticesinin millî üretim olduğu bunun millî servet oluşturduğu ifade edilmiştir. Memlekette çalışma sahalının sağlanması gerektiği, Türkiye'nin yeraltı ve yer üstü zenginliklerinin bol olduğu, bu zenginliklerle ilgilenmek gerektiği, ancak ilgilenilmediği için fakir kaldığı ve geçmişin sürekli fetih anlayışının hataları, iktisadi meselelere önem verilmemesi, kapitülasyonların yarattığı esaretin altı çizilmiştir. İşgal yıllarına vurgu yapılarak acı tecrübeler sonucu elde edilen zafer ve Lozan Antlaşmasıyla kazanılan bağımsızlığa değinildikten sonra Lozan'da gümrüklerle ilgili beş yıllık bekleme süresinin bitmesine az kaldığı hatırlatılmıştır. Ardından gümrüklerin tarihçesi anlatıldıktan sonra Türk tarihinde gümrüklerin eski olduğu ifade edilmiş ve Tanzimat'a kadar gümrüklere sırf maliyeci bakışla gelir elde etmek amacıyla bakıldığı, Tanzimat'tan itibaren yapılan değişiklikler ve farklı gümrük tarifeleri nedeniyle ortaya sıkıntılar çıktığı ifade edilmiştir. Yeni gümrük tarifelerinde dikkat edilmesi gereken noktalara sıralanmıştır. Birinci maddede kapitülasyonlardan Lozan'da kurtulan memlekette ilk defa bağımsız olarak yapılacak gümrük tarifelerinin eskisi gibi maliyeci bir zihniyetle sadece

gelir elde etmek amacıyla değil iktisadî siyasette düzeni sağlayacak memleketin bütün ihtiyaçlarını yeni şartlar dairesinde tatmin edecek, memleket ve milletin üretimini geliştirecek şekilde yapılması gerektiği ifade edilmiştir. Osmanlı döneminde eleştirilen maliyecî zihniyet eleştirisi burada da yapılmıştır. İkinci maddede üretimin geliştirilmesine dikkat çekilmiştir. Üretim unsurlarını memleket içinde gelişmeye uygun ve himayeye layık zirai ve sınai mahsuller ile dışarıdan tedariki zorunlu olan üretim şubelerini harekete geçirecek ılımlı bir himaye usulü uygulanmalıdır. Ancak bu himaye üreticileri daima ıslahata devam ettirecek derecede olmalıdır. Bu madde aynı zamanda millî sanayiye himaye edecek niteliktedir. Üçüncü maddeye göre her tür zirai ve sınai şubelerde kullanılan hammadde, her tür üretim ve nakliye araç ve gereçlerinin ithalinde kolaylık gösterilmelidir. Bu millî sanayiye himaye noktasında yukarıda bahsedilen diğer raporda da bulunup doğrudan ilgilendiren bir maddedir. Dördüncü madde ile ithalat ve ihracat arasında denge ve kambiyonun ıslahı için ithalatın ancak gerekli olan madde ve miktarlarla sınırlandırılmasının ihracatın artmasına etki edeceği belirtilmiştir. İhracatın artmasını sağlayacak böyle bir ithalatta kısıtlama ülkede millî sanayiciyi himaye edeceği açıktır. Beşinci madde halkın iyi beslenmesi amacıyla hayat pahalılığının önlenmesi için tarife uygulanması istenilmiştir. Altıncı madde ile Türk dış ticaretinin açık ve sağlam esaslar üzerinde gerçekleşmesi, uluslararası sağlam bir mevki kazanması ve ihracat için sağlam çıkışlar sağlayacak tedbirler alınmalıdır denilmiştir. Bu Türk ürünlerinin yurtdışında satılmasını sağlayacak ve milli sanayiye himaye edecek son maddedir. Rapor üzerine kimse söz istemeyince maddeler tek tek oylamaya geçilmiştir. Maddeler bazı itirazlar ve açıklamalar neticesinde aynen kabul edilmiştir (İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası, 1926: 53-61).

25 Eylül 1926 günkü dördüncü toplantıda komisyona gönderilmiş olan Hayreddin Bey'in millî sanayiye himaye hakkındaki raporu gündeme alınmıştır. Hayreddin Bey'in raporunun esas alındığı millî sanayiye himaye meselesini incelemek üzere kurulan komisyonun teklifi ve gerekçesini içeren raporu üyelere dağıtılmıştır. Başkan teklifin gerekçesini içeren raporun çok uzun olduğunu bu nedenle sadece teklifin okunmasını istemiş, kabul edilmiştir. Komisyon raporu özetle şöyledir (İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası, 1926: 66-68); Meselenin birkaç günde çözülecek basitlikte olmadığı, diğer ülkelerde ticaret ve sanayi odalarının hazırladığı senelik raporlar göz önünde tutularak hazırlandığı çünkü böyle bir raporun zengin rakam ve grafikler içermesi gerektiği, birkaç günlük toplantılarda rakam ve grafik ortaya çıkamayacağı, komisyonun elinde bu tür veriler olmadığı altı çizilmiştir. Ana hatlarının dahi çizilemeyeceği bu meselede durumun aciliyeti nedeniyle bu tür verileri hazırlamak üzere İstanbul Ticaret ve Sanayi Odasında çalışılıp raporlar hazırladıktan sonra gelecek kongreye sunulması istenilmiştir. Bu bağlamda komisyon acilen hükümetten isteyecekleri maddeleri içeren bir teklif hazırlamış ve kongreye sunmuştur. Buna göre:

1) Yerli ürünlerin talep edilmesi milli üretimi teşvik edeceğinden milleti bu konuda aydınlatmak için

mekteplerde ve başka yerlerde gerekli telkinlerin yapılması için Maarif Vekâleti'ne ve basına müracaatta bulunulması istenmiştir.

2) Sanayiye Teşvik Kanununun yedinci maddesi gereğince gümrükten muaf olan hammadde ile ilgili liste sınırlı ve yetersizdir. Hazırlanan ikinci listeyi Maliye Vekâleti henüz onaylamamıştır, onaylanması için Vekâlete müracaat edilmesi ve gümrük tarifeleri tadilatında sanayicilerin dinlenilmesi istenilmiştir.

3) Gümrükten muaf hammadde ve makineler gümrüğe geldiğinde muafiyet işlemleri tamamlanmaya kadar malı almak üzere verilen depozito işlemlerinin kolaylaştırılması için Maliye Vekâleti'ne müracaat edilmesi teklif edilmiştir.

4) Sanayiye Teşvik Kanunundan faydalanan fabrikaların satın aldıkları hammaddeden ve fabrikanın ilk satışından istihlak vergisi alınmaması için Maliye Vekâleti'ne müracaat edilmesi teklif edilmiştir.

5) Sanayiye Teşvik Kanunundan faydalanan fabrikalar şahsın elinde ise kazanç vergisinden muaftır. Ancak anonim şirketler kazanç vergisinden muaf olmasına rağmen temettüden dolayı vergi veren hissedarlardan da kazanç vergisi alınmamasının Maliye Vekâleti'ne arz edilmesi istenilmiştir.

6) On beş senelik olan Sanayiye Teşvik Kanunu hemen tadil edilmeli ve tadilde şunlar göz önüne alınmalı:

a) Sanayiye teşvikten faydanın kolaylaşması için kanundaki belirsiz ve sıkıntılı işlemlerin basitleştirilmesi.

b) Vergi muafiyeti temettü yani kazanç (Develioğlu, 2005: 1073) ve müsakkafata yani emlak (Develioğlu, 2005: 737) dair olup bu verginin askeri nakliyat, eğitim vergilerine, duhuliyeye gibi her türlü ticaret eşyasından alınan vergilere (Süme, 2016: 532), kantariye gibi belli bir düzeni olmayan (Fidan, 2017: 268) bütün hükümete belediyelere ve özel idarelere ait resm ve vergilere genişletilmesi gerekir. Ayrıca sadece fabrika binalarında vergi muafiyetiyle yetinilmemesi ürünün satış yerlerinde de bu muafiyetlerin geçerli olmasının sağlanması teklif edilmiştir.

c) Gümrük vergisinden muaf olan makine ve inşaat malzemesi ve hammaddenin listesi genişletilmelidir. Yani muafiyetin bütün makine ve yedek parçaya genişletilmesi ve vergiden muaf olan maddelerin ve hammaddenin de gümrükten muaf edilmesi ve memlekette kısmen mevcut olup ihtiyaca yetmeyen maddelerin gümrükten muaf edilmesi ve hammaddenin listesinin memlekette yetişmeyen bütün maddelere genişletilmesi teklif edilmiştir.

d) Nakliye tarifelerinde teşvikten faydalanan fabrikaların hammadde ve mamullerinin indirimi

bir tarifeye tabi tutulması ve yakında gümrük tarifelerinde yapılacak tadilatın sanayimizi himaye edecek şekilde yapılması konusunun Ticaret Vekâleti'ne arz edilmesi teklif edilmiştir.

7)Sanayiye Teşvik Kanunu sadece fabrika adını alan müesseseleri himaye etmekte olup küçük sanayicinin de teşvikten faydalanmasını sağlayacak şekilde tadil edilmelidir.

8)Yayınlanması kararlaştırılan sanayici hukukunu sağlayacak olan sanayi mülkiyet kanununun bir an evvel düzenlenmesinin Ticaret Vekâleti'ne arzı teklif edilmiştir.

9) Türkiye Sanayi ve Maden Bankasının büyük sanayiciyi ve Esnaf Bankasının da küçük sanayiciyi himaye edecek şekilde sermayelerinin arttırılması sanayiye teşvikten alacakları kredilerin odanın göstereceği şekilde yapılması teklif edilmiştir.

10)Sanayinin gelişmesine en çok fayda sağlayacak şeylerden biri olan uzmanların sağlanması olup bu uzmanlar yetişene kadar yabancı uzmanlardan faydalanılmasına müsaade edilmesi ve bu konudaki zorlukların kaldırılması için Ticaret Vekâleti'ne arzı teklif edilmiştir.

Rapor üzerine tartışmalara geçilmiş, Hüseyin Hüsnü Bey beşinci maddenin B fıkrasındaki vergi muafiyetinin bu derece genişletilmesine karşı çıkmıştır. Bütün fabrikaların satış mahallerinin vergi istisnasına girmesi durumunda devletin kimden vergi alacağını sormuştur. Maddenin sadece sanayiye teşvikten faydalanan fabrikaların vergiden muafiyeti şeklinde tadilini istemiştir. Tartışmalar neticesinde maddenin “bizzat fabrikatör yani birinci el tarafından satış yapılan mahallinin vergiden muafiyeti” şeklinde tadili kabul edilmiştir. Tadil teklifi ve encümenin teklif ettiği bütün maddeler kabul edilmiştir (İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası, 1926: 69-70).

Görüldüğü üzere Hayreddin Bey tarafından hazırlanan millî sanayi hakkındaki ilk rapor ile komisyonda incelendikten sonra gelen rapor arasında aslında büyük fark yoktur. Millî sanayiye kurma ve himaye noktasında öncelikle yasal düzenlemeler ve vergi muafiyetleri önemli olduğundan raporda bu noktaya önem verilmiş, komisyonda vergiler ile ilgili maddeler genişletilmiştir.

Millî sanayiye himaye hakkındaki komisyon raporundan sonra aynı gün Vergilerin Tesirat-ı İktisadiyesi hakkında rapor okunmuştur. Bu raporun millî sanayiye himaye meselesine temas eden noktaları söz konusudur. Bu raporda bir senelik bile geçmişi olmayan yeni vergilerin memleket iktisadî üzerindeki etkisinin yönünü ve derecesini tayin etmenin zorluğu, I. Dünya Savaşı'nın sonundan beri görülmemiş malî ve iktisadî buhranın dünyayı istila ettiği noktasından başlamış, buhranın memleketteki etkilerinin ne olduğu sorusunu sormuştur. Sorunun cevabının tam olarak bilinmediği, bu bilinmezlikte vergilerin etkisi meselesinin incelemenin zorluğu, savaşın yarattığı tahribatin üretimi şekil ve içerik bakımından değiştirdiği, her milletin kendi kendine yeterli olabilmesi ilkesini ortaya

çıkardığı ifade edilmiştir. Bu nedenle her memleketin dışarıdan aldıklarını kendi üretmek zorunda kalması iktisadî gelişme ve fazla üretim meselesini zorlaştırmıştır. Bu durum Türkiye'ye yansımış, hükümetin koyduğu yeni vergilerle sadece devlet mekanizmasının yürütülmesi amaçlanmamış, nitekim şimendüfer ve yeni sanayi siyaseti yerli üretimin arttırılması konusunda tedbirler alınmıştır. Dünyaya bakıldığında mücadele ve çekişme her tarafta üretimi arttırmış ve özellikle savaş sırasında zengin olmuş ve zarar görmemiş milletler fazla üretimden sıkıntı görmüşlerdir. Savaş ve istila görmüş memleketler ise üretim azlığından sıkıntılıdır. İktisadî durumdaki buhranın milletleri birbirine saldırttığı, kanlı mücadelelere yol açtığı için kuvvetli bir inkılabı kabiliyetli olduğu savunulmuştur. Yeni vergilerin iktisadî etkisini incelerken vergilerde bu inkılap kabiliyetinin aranması gerektiği, Türkiye'nin aşarı kaldırarak en önemli adımı attığı, yerine getirilen yeni vergilerin iktisadî bağımsızlıkta büyük değişiklikler getireceği ifade edilmiştir. Toprak ürünleri, çalışma ve sermayenin zenginliğin sebebi olduğu ifade edildikten sonra toprak üzerindeki faaliyetlerin sanayiye oluşturduğu, üretimin kaynağı olduğu, doğal zenginlikleri olan milletler büyük dış tehlikelere maruz kalabildikleri gibi gelecekte çok zengin ve refaha sahip olabilecekleri vurgulanmıştır. Rapor doğanın, ılıman, sıcak veya soğuk iklimin etkisine Türkiye'de güçlü bir medeniyetin gelişmesine uygun şartlar varken bunun gerçekleşmediğine dair gerçekçi değerlendirmelerle devam etmiştir. Bunun sebebi olarak Osmanlı dönemindeki vergi sisteminin olumsuzluklarına değinilmiş, savaştan sonra ise millî uyanış başlamış, Cumhuriyet inkılabını yapmış, aşar vergisini kaldırmıştır (İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası, 1926: 70-73).

Bu inkılap ziraatçının köylünün mahrumiyetini telafi ederken Sanayiye Teşvik Kanunundaki çeşitli muafiyetler, çeşitli sosyal teşkilatlar ile millî sanayinin gelişmesi için hazırlık yapılmıştır. Birkaç senedir alınan bu tedbirlerin henüz iktisadî tesirleri görülmemiştir. Vergilerin bir kısmı millî sanayinin gelişmesine harcanmakta olup böylece rekabet sebebiyle değeri düşen Türk hammaddesi için yeni bir çıkış ve iktisadî gelişme sağlanacaktır. Yine de vergilerin ağır olduğu, kendi nesillerinin fedakârlık yapması gerektiği, demokrasinin çeşitli sınıflar arasında denge olduğu, özellikle orta sınıf olan mühendis, memur, ustabaşı veya küçük tüccar, yanında birkaç kişi çalıştıran küçük girişimcilerin geliştirilmesi vergilerin bu sınıflar düşünülerek düzenlenmesi gerekir. Ayrıca vergiler ihracat üzerinde de baskı yapmakta ve sanayinin gelişmesiyle sağlanmak istenen amaç kaybedilmektedir. Uzun olan rapor tartışmalar neticesinde vergilerin iktisadî etkisi ve uygulaması hakkında bir komisyon kurulmasının kabulüyle sonlandırılmıştır (İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası, 1926: 74-79).

14 Teşrinievvel 1926 günü yedinci toplantıda komisyondan gelen rapor üyelere dağıtılmış ve okunmuş, kabul edilmiştir. Rapor komisyonda incelendikten sonra 17 Teşrinievvel 1926 günü yedinci toplantıda okunmuş ve kabul edilmiştir. Komisyondan gelen raporda Vergilerin İktisadi Tesirleri ana başlığı altında şu alt başlıklar yer almıştır: Programımız, Bilavasita/Vasitasız/Doğrudan

Vergiler, Aşarın İlgası ve İktisadi Neticeleri, Kazanç Vergisi, Maktu Vergi, Bilvâsita/Vasıtalı/Dolaylı Vergiler; Umumi ve Hususi İstihlak/Tüketim Vergileri, İhracat Emtiası, İnhisarlar/Tekeller; Hakiki İstihlak Vergileri, Hulâsa-i Umumiye/Genel Değerlendirme/Özet. Bu alt başlıklarda söz konusu mevcut durum daha ziyade doğrudan iktisat bilimi ilkeleri ve tekniği açısından incelenmiş ve çözüm önerileri sunulmuştur. Yeri geldikçe dolaylı olarak millî sanayinin gelişmesine etkisi de vurgulanmıştır (İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası, 1926: 104-123; Yeşilyurt ve Tuna, 2017: 39-92).

14 Teşrinievvel 1926 günü yedinci toplantıda komisyondan gelen rapor üyelere dağıtılmış ve okunmuş, kabul edilmiştir. Rapor komisyonda incelendikten sonra 17 Teşrinievvel 1926 günü yedinci toplantıda okunmuş ve kabul edilmiştir. Komisyondan gelen raporda Vergilerin İktisadi Tesirleri ana başlığı altında şu alt başlıklar yer almıştır: Programımız, Bilavasita/Vasitasız/Doğrudan Vergiler, Aşarın İlgası ve İktisadî Neticeleri, Kazanç Vergisi, Maktu Vergi, Bilvâsita/Vasıtalı/Dolaylı Vergiler; Umumi ve Hususi İstihlak/Tüketim Vergileri, İhracat Emtiası, İnhisarlar/Tekeller; Hakiki İstihlak Vergileri, Hulâsa-i Umumiye/Genel Değerlendirme/Özet. Bu alt başlıklarda söz konusu mevcut durum daha ziyade doğrudan iktisat bilimi ilkeleri ve tekniği açısından incelenmiş ve çözüm önerileri sunulmuştur. Yeri geldikçe dolaylı olarak millî sanayinin gelişmesine etkisi de vurgulanmıştır (İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası, 1926: 104-123; Yeşilyurt ve Tuna, 2017: 39-92). Bu başlıklarda doğrudan millî sanayinin himayesine dair ifadelerden ziyade millî iktisat sistemini kurma arayışı ortaya çıkmıştır. Millî iktisadın alt başlığı olan sermaye ve kredi meselesi oldukça teknik olarak iktisat bilimi ve ilkeleri bakımından incelenmiştir. Başlıkları ilgilendiren mevcut sorunlar, konuyla ilgili teknik meseleler ve çözüm önerileri yer almıştır. Bu bağlamda vergi meselesi gibi sermaye ve kredi meselesi de millî sanayinin himayesinde ve gelişmesinde dolaylı olarak raporda yer almış ve kabul edilmiştir.

Kongrenin toplandığı dönem henüz on yıllık savaşın yıkıntılarının devam ettiği bir tarihtir. Osmanlı'nın enkazından yeni millî bir Türk devleti çıkarılmıştır. Siyasî bağımsızlığın en önemli unsurlarından olan iktisadî bağımsızlık için millî sanayinin himayesi ve geliştirilmesi kongrede önemle tartışılmıştır. Yüzyılların getirdiği geri kalmışlık sorununda sanayileşme meselesine İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası yaptığı kongrede hükümete çözümler tavsiye etmiştir.

Sonuç

Avrupa'da sanayici ve tüccarını koruyan ticaret ve sanayi odası gibi teşkilatlar 19. yüzyılda devleti kurtarmak için ıslahatlar yapan Osmanlı'da da ortaya çıkmıştır. Dersaadet Ticaret Odası adıyla 1880'de kurulup çeşitli aşamalardan sonra 1910 yılında İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası adını almıştır. Osmanlı'nın devleti kurtarmak için iktisadî çözüm arayışlarının içinde yer alan oda erken Cumhuriyet döneminde millî iktisat kurma arayışlarına çözüm aramıştır. Bu bağlamda henüz on yıllık savaşın yaralarının

kapanmadığı 1926 yılında yaptığı kongrede millî iktisat kurmayı sağlayacak ülkenin mevcut iktisadî meseleleri için raporlar hazırlamış, komisyonlarda incelemiş, yeni Türk devleti hükümetine çözüm önerileri sunmuştur. Kongrede millî iktisadî oluşturan farklı meseleler ele alınmıştır. Bu meseleler ve çözümlerin bir kısmı tamamen iktisat bilimi ilkeleri ve tekniği açısından incelenmiştir. Ancak millî sanayiye himaye meselesi sosyal ve siyasal bakışla hazırlanmış ve tartışılmıştır. Millî sanayiye himaye için hazırlanan rapor kongrenin 15 Eylül 1926 günlü ikinci toplantısında ilk kez okunmuş, komisyonda incelendikten sonra gelen yeni raporda eksik bulunan kısımlarla ilgili önemli yeni bir ilave yapılmamıştır. Kısa sürede ve yeterli istatistiki bilgiler olmadan ayrıntılı bir rapor hazırlamanın imkânsızlığına değinilmiştir. Millî sanayinin himaye edilmesinde hükümetin yapması gereken yasal düzenlemeler ve vergi muafiyetleri üzerinde durulmuştur. Kongrede millî sanayinin himayesinde hükümete, halka ve sanayiciye düşen görevler olduğu vurgulanmıştır. Özellikle yerli malı kullanılması, bu konuda eğitime önem verilmesi üzerinde durulmuştur. İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası kongre tartışmalarından anlaşıldığı üzere yeni kurulmuş olan Türkiye Cumhuriyeti'nin iktisadî politikalarına yön vermeye çalışmıştır. Nitekim sanayinin gelişmesi için mevcut Sanayiye Teşvik Kanunu hakkında yapılan eleştiriler ve tavsiye edilen vergi muafiyetleri hükümet tarafından dikkate alınmıştır. Bu tavsiyeler hükümet tarafından önemsenmiş ve kongrenin istediği yeni kanun 1927 yılında Sanayiye Teşvik Kanununu olarak çıkmış, millî sanayinin himayesi için hükümete tavsiye edilen gümrük ve vergi muafiyetleri kanunda yer almıştır. Bunun dışında kongrede tartışılan yerli malı kullanılması konusunda da hükümet düzenlemeler yapmıştır.

Extended Summary

Fairs and trade societies form the origin of today's Chambers of Commerce and Industry. Various trade and professional organizations have been established both in the west and in the east since ancient times. It aimed to increase cooperation and solidarity among the trade and profession members in question, and they emerged in the form of guilds in ancient times. The most important difference between guilds and organizations in modern times is that they have religious and moral dimensions. In Europe, as a result of geographical discoveries, Reformation, Renaissance, Enlightenment, developments in science and art, and the development of trade and industry, guild-type organizations began to disappear, and instead modern chambers of commerce began to be established. The first modern chamber of commerce was opened in Marseille in 1650, and in time it spread to other places. Although organizational models differ from country to country, they have dealt with every trade-related issue and offered solutions. The chambers have organized the conduct of commercial relations between countries, especially in the development of foreign trade. In order to protect their own national merchants and industrialists,

they also established chambers of commerce and industry in the countries they trade with.

In the beginning, guild organizations like the ones in Europe were established in the Ottoman Empire, but they disappeared over time. Due to liberal policies during the Tanzimat period, the existing tradesmen's organizations could not compete with foreign goods, and they were completely closed in 1913. During this period, Ottoman administrators, who tried to save the state from collapse with reforms, started to deal with trade and industry issues as in every field. As a matter of fact, like its counterparts in Europe, the Dersaadet Chamber of Commerce was established in 1880 in Istanbul. II. During the Second Constitutional Era, it was named the Istanbul Chamber of Commerce and Industry. Efforts to save the state that have been going on since the Tanzimat II. It continued in the Second Constitutional Period and new economic views and practices emerged. Taking the name of Istanbul Chamber of Commerce and Industry, which is included in these views and practices, this organization has inherited the Republican period. In particular, the issue of establishing a national economy system and protecting the national industry was discussed as the most important issue of the period.

The issue of establishing a national economy system and protecting the national industry was among the most important issues of the new Turkish state. Working on these issues, the Istanbul Chamber of Commerce and Industry has tried to direct the economic policies of the Republic of Turkey. As a matter of fact, he discussed many economic issues at the congress he held in 1926. For this article, the minutes of the congress in Ottoman Turkish were transcribed and the issues discussed were classified and evaluated in terms of history, not economics. Because some of the issues discussed in the congress were discussed in terms of economics. The issue of protecting the national industry was discussed socially and politically, and the government was advised. At the Istanbul Chamber of Commerce and Industry Congress, a report on the protection of the national industry was prepared and various proposals were presented. Commissions were established to examine reports and proposals. The reports and proposals examined in the commissions were discussed and accepted in the general assembly. The difficulties and problems faced by traders and industrialists for promoting and patronizing the industry were examined. At this point, it was stated that both the government and the public, as well as merchants and industrialists, have responsibilities. The recommendations of the Congress on the protection of the national industry were tried to be implemented by the government. As a matter of fact, recommendations such as amendments to the Industry Encouragement Law, tax regulations, and the use of domestic goods were implemented by the government. Thus, the Istanbul Chamber of Commerce and Industry played an important role in the transition to the new economic approach.

Kaynaklar

1.Arşiv Vesikaları

- BOA., Sadaret Mukavelenameler (A.DVN.MKL)18-20.
BOA., Hariciye İstişare Odası (HR.HMŞ.İŞO)163-103.
BOA., İrade Meclis-i Mahsus (İ..MMS) 65-3075.
BOA., Meclis-i Vükela Mazbatası (MV) 60-60.
BCA., Muamelat Genel Müdürlüğü, 165-151-3.

2.Gazete ve Mecmualar

- Resmi Ceride, 20 Eylül 1341/20 Eylül 1925, Sayı 249.
İzler, 1 Mart 1926, Sayı 8.

3.Telif Eserler

- Boratav, K. (1990). Türkiye İktisat Tarihi 1908-1985, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
Çavdar, T. (2003). Türkiye Ekonomisinin Tarihi 1900-1960, İstanbul: İmge Yayınevi.
Demir, Z. (2021). İttihat ve Terakki Dönemi İktisat Politikası Tartışmaları, Tarih ve Gelecek Dergisi, 7(1), 180-220. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1601370>
Develioğlu, F. (2005). Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, Ankara: Aydın Kitabevi.
Eroğlu, O. (2010). Osmanlı Devletinin Son Dönemlerinden Cumhuriyetin İlk Yıllarına Kamu Maliyesi, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 12(özel sayı), 91-121. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/756695>
Fidan, M. (2017), Osmanlı İmparatorluğu ile Almanya Devleti Arasındaki Ticaretle İlgili Gümrük Tarife Defteri (1862), Akademik Bakış, 10(20), 265-298.
Gülsoy, U., Nazır, B. (2009). Türkiye'de Ticaretin Öncü Kuruluşu Dersaadet Ticaret Odası 1882-1923, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayını.
İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası 1926 Senesi Kongresi. İstanbul: Matbaa-i Ebuzziya.
Mert, M. (2018) Kuruluş Yıllarında Şeker Şeker Sanayi ve Devletin Amaç Fonksiyonu, TESAM Akademi Dergisi, 5(2), 183-247. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/528419>
Seyhan, S. (2014). Türk iktisat tarihinin önemli bir kaynağı: İstanbul ticaret ve sanayi odası mecmuası, Atatürk İletişim Dergisi, (6), 165-174. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/394108>
Süme, M. (2016). Osmanlı Vergi Uygulamalarına Bir Örnek: Okruva Resmi, Belleten, 80(280), s.531-546.
Tekerek, M. (2020). Ticaret ve Sanayi Odaları, Atatürk Ansiklopedisi, Atatürk Araştırma Merkezi, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ticaret-ve-sanayi-odalari/?pdf=3325>
Ticaret ve Sanayi Odası Mecmuası. Kanunusani 1926, sene 42,(1).
Toprak, Z. (1995). Türkiye'de Ekonomi ve Toplum (1908-1950) Milli İktisat-Milli Burjuvazi, İstanbul: Türk Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
Yeşilyurt, Ş., Tuna, A. (2017). 1926 Yılı İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Raporu Çerçevesinde Aşar Vergisinin Kaldırılması ile İlgili Bir Değerlendirme, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 33(95), 39-92. <https://atamdergi.gov.tr/tam-metin-pdf/27/tur>
Yılmaz, V., Çelik Efşan, N. (2019). İlçelerin Yerel Kalkınmasında Sanayi ve Ticaret Odalarının Rolü: Torbalı Ticaret Odası Örneği, Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi, 2(2), 315-332. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/818799>